

DOI: 10.26650/JGEOG2024-1421975

COĞRAFYA DERGİSİ
JOURNAL OF GEOGRAPHY
 2024, (49)

<https://iupress.istanbul.edu.tr/en/journal/jgeography/home>

Kırsal Alanda Kadınların Üretim ve Haneİçi Karar Süreçlerine Katılımı: Uşak İlyaslı Köyünde Fenomenolojik Bir Araştırma

Women's Participation in Production and Household Decision-making Processes in Rural Türkiye: Phenomenological Research in the Village of İlyaslı in Uşak

Hakan ARSLAN¹ , Rümeyşa KORCAN²

¹Uşak Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Uşak, Türkiye

²Şehir Plancısı, Uşak, Türkiye

ORCID: H.A. 0000-0003-2376-9253; R.K. 0009-0000-2320-4194

ÖZ

Bu çalışmanın amacı kırsal alanda yaşayan kadınların üretim ve karar süreçlerindeki rolünü kırsal kadının gözünden anlamaktır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi desenlerinden fenomenolojik yaklaşım tercih edilmiş ve betimleyici analiz uygulanmıştır. Fenomenolojik çalışmalar katılımcıların deneyimlerinin ortak anlamını keşfetmeye çalışır. Bu çalışmada da katılımcıların gündelik rutinlerinin bu çerçevede anlaşılması amaçlanmıştır. Araştırma Uşak merkez ilçeye bağlı ve Uşak Organize Sanayi bölgesine yakın İlyaslı köyünde gerçekleştirilmiş olup çalışmada kartopu örnekleme yöntemiyle belirlenen 12 katılımcı yer almıştır. Katılımcılarla görüşmeler, araştırmacılarca geliştirilmiş olan yarı-yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında belirlenen temalar, "hanelerin gelir kaynakları", "kadınların gündelik rutinleri ve üretim sürecindeki rolleri" ve "kadınların hane içi karar süreçlerindeki rolleri"dir. Araştırmanın temaları kapsamında ulaşılan ana bulgular arasında İlyaslı köyündeki hanelerin gelir kaynaklarının tarım ve hayvancılıktan uzaklaştığı ve sanayi işçiliğine kaydığı bulunmaktadır. Köy haneleri gelir kaynağını farklılaştırma imkanı bulduğunda tarım ve hayvancılık faaliyetlerini "geçimlik" düzeye indirmektedir. Bu faaliyetlerin sorumluluğuysa kadının üzerindedir. Ancak kırsal kadının üretim ve yeniden üretim süreçlerindeki rolü karar alma süreçlerine aynı oranda yansımamaktadır.

Anahtar kelimeler: Kırsal alan çalışmaları, Kadın emeği, Haneİçi karar süreçleri

ABSTRACT

The aim of this study is to understand the role of women in rural areas in the production and household decision-making processes from the perspective of rural women. In the research, the phenomenological approach and qualitative research method. Research was carried out in İlyaslı Village (close to the Organized Industrial Zone) in Uşak, and 12 participants were selected using the snowball sampling method. The researchers were develop the semi-structured interview form. The themes of the research are "income sources of households", "women's daily routines and their roles in production process" and "women's roles in household decision processes". The income sources of households in İlyaslı Village depend on industrial labor instead of agriculture and animal husbandry. When village households have the opportunity to differentiate income sources, they reduce agricultural and livestock activities to "livelihood" level. In the maintenance of these activities, the real burden is placed on women. However, the role of rural women in production and reproduction processes is not reflected in decision-making at the same rate.

Keywords: Rural studies, Women's labor, Household decision making processes

Submitted/Başvuru: 18.01.2024 • **Revision Requested/Revizyon Talebi:** 13.06.2024 • **Last Revision Received/Son Revizyon:** 14.06.2024 • **Accepted/Kabul:** 09.07.2024

Corresponding author/Sorumlu yazar: Hakan ARSLAN / hakan.arслан@usak.edu.tr

Citation/Atf: Arslan, H., Korcan, R. (2024). Women's participation in production and household decision-making processes in rural Türkiye: phenomenological research in the village of İlyaslı in Uşak. *Coğrafya Dergisi*, 49, 1-17. <https://doi.org/10.26650/JGEOG2024-1421975>

EXTENDED ABSTRACT

The aim of this study is to understand the role of women in rural areas in the production and household decision-making processes from the perspective of rural women. In this study, descriptive analysis was performed, and the phenomenological approach was preferred. In phenomenological studies, the common meanings of participants' experiences with the phenomenon in question are investigated.

In this study, it is aimed to understand the daily routines of the participants within this framework. The research was carried out in Village of İlyaslı in Uşak, close to the Uşak Organized Industrial Zone, and 12 participants were identified using the snowball sampling method. The interviews with the participants were conducted using the semi-structured interview form developed by the researchers.

Three main research questions were created to guide the development, implementation, and analysis processes of the semi-structured interview form: 1. What are the sources of income for families living in rural areas? 2. How do women in rural areas perform their daily routines and their roles in the production processes? 3. What roles does rural women play in household decision-making processes?

The codes extracted from the interviews form the research categories. Categories are the sub-dimensions of 3 main themes (“Income sources of households”, “Women’s daily routines and their roles in production processes” and “Women’s roles in household decision making processes”).

One of the main findings of the study is that women living in rural areas define themselves as “housewives” if they are not gainfully employed. However, housewifery boundaries have been expanded to include agricultural and animal husbandry activities. Even the women of İlyaslı Village, who worked as industrial workers, could not avoid such expanded household work. Although women sometimes complain, they view the household chores as “natural” in traditional gender roles. The women of İlyaslı village are aware that they have a heavy work load and that they do not have personal rights obtained through official working processes. However, they do not problematize this.

Due to the proximity of İlyaslı Village to industrial facilities, a part of the population works as industrial workers. Although the main source of income for this part of the population is not agricultural and animal husbandry activities, these activities are maintained at the “livelihood” level. This part of the population corresponds to the category of “village-legged proletarian”, which can be peasant again during crises.

The findings show that the women of İlyaslı village are not sufficiently effective in household decision-making processes. Although women state that their spouses consult with them on many issues, their memories of the interview process reveal that the consultation at question is “symbolic” and means obedience to the decision taken by their spouses. The roles of women in the decision-making process consist of the approval of the decisions often taken by their husbands and “explained” to them. The expression of a participant summarizes how the process works: “My husband consults with me, but still does not give up what he knows” (K10). As a result, it is difficult to say that women’s visibility in the agricultural production process reduces their dependence on husbands.

Improving the position of women in the household and in the social field is of importance that exceeds their limits. In addition to the production processes of women, efforts to strengthen participation in household decision-making processes have the potential to lead to comprehensive consequences, including the elimination of poverty and the expansion of human rights. In addition, the active participation of women in the household decision-making processes will contribute to equality and peace in the country as well as peace in the family.

1. GİRİŞ

Endüstri devrimi sonrasında üretim süreçlerinde yaşanan gelişmeler ve kentlerin kırsal alanlardan yoğun göç alması daha 1800’lü yılların ortalarından itibaren köylülüğü bir tartışma konusu haline getirdi. Gerek Marxist yaklaşımlarda (Marx, 1993; Engels, 1999; Lenin, 1975) gerekse de Weberian ya da Durkheimci bakış açıları köylülüğün çok uzun bir zaman almadan ortadan kalkacağı düşünülüyordu (Araghi, 1995). Nitekim daha sonraki küresel gözlemler aile çiftçiliğinin payının da tarihsel ölçekte sürekli bir biçimde azalmakta olduğunu ortaya koydu ve koymakta (Hobsbawn, 1995; Araghi, 1995; Bernstein, 2014). Ancak yine de, köylülüğün sanılandan daha dirençli çıkması ve dünyanın farklı coğrafyalarında varlığını sürdürmesi bu “gecikmeyi” açıklamaya yönelik teorilerin geliştirilmesine neden oldu. Kautsky’nin “Tarım Sorunu” [Die Agrarfrage / The Agrarian Question] (1988), Chayanov’un “Köylü Ekonomisi Teorisi” [The Theory of Peasant Economy] (1966) gibi kitaplarında yer alan kuramları, köylülük olgusunun devam etmesinin nedenleri üzerine fikirler ortaya koydu. Bu teoriler üzerine tartışmalar bir süreliğine durağanlaşsa da 1960’lardan itibaren yeniden alevlendi. Bu yıllarda gerek Kautsky’nin gerekse Chayanov’un kitaplarının İngilizceye çevrilmesinin ve büyük ilgi görmesinin arkasında köylülüğün halen tam olarak sona ermemiş olması yatıyordu. Bununla birlikte 1980’lerden itibaren köylülükle ilgili klasik tartışmalar bir kez daha sönümlenmeye başladı. Bunun nedeni geleneksel köylülüğün sona erdiği yönündeki kanıtların giderek artmasıydı. Önemli tarihçi Eric Hobsbawn (1995) ilk olarak 1994’de yayımladığı ve Türkçeye de “Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991 Aşırıklar Çağı” olarak çevrilen kitabında, 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren “köylülüğün öldüğünü” ancak Avrupa ve Ortadoğu bölgesinde sadece bir “köylü kalesi” kaldığını, onun da Türkiye olduğunu belirtti. Dolayısıyla Türkiye, Hobsbawn’a göre, 1990’ların ortalarında halen köylülüğün sürdüğü bir bölgeydi. Nitekim sözkonusu tarihlerde Türkiye’nin kırsal alanlarda yaşayan nüfusunun, sürekli bir düşüş halinde olmakla birlikte, halen önemini koruduğu görülmektedir. Ancak kırsal nüfusun ve tarımsal istihdam oranlarının azalması 2000’lerde daha da belirginleşmiştir. Köyler, giderek daha fazla yaşlıların ikamet ettiği, gençlerin ise yaşamak istemediği ve terk ettiği yerler haline gelmiştir (Öztürk, 2007; Arslan, 2016; Altıntaş vd., 2019). Bu demografik değişikliğin izlerini Avrupa kırsalında da takip eden ve kırsal nüfusun azalmaya, gençlerin özellikle de genç kadınların bu bölgelerden kaçışına vurgu yapan pek çok araştırmanın yayınlandığı görülmektedir (Camarero and Sampedro, 2016; Leibert, 2016; Baylina and Rodo-Zarate, 2020).

Bu sosyo-ekonomik ve demografik değişimler neticesinde belli bir nüfusu barındırmaya devam eden köylerin hane yapılarında ise önemli farklılaşmalar ortaya çıkmıştır. Köyde yaşamakla birlikte, gelir kaynağı büyük ölçüde emekli maaşı gibi tarım dışı olan, tarımsal faaliyetlerle hobi amaçlı olanlar dışında neredeyse hiç ilgilenmeyen yaşlı nüfus köylerde giderek artmaktadır. Bu durum köyleri “emekli köyleri”ne (Öztürk, 2007; Öztürk vd., 2018) dönüştürmektedir. Bunun yanı sıra, özellikle sanayi kuruluşlarına yakın bölgelerde bulunan köylerde genç ve orta yaşlı nüfusun da gelir kaynağı oransal olarak artan bir şekilde ücretli sanayi işçiliğine kaymaktadır. Metin Özüğurlu (2013) ekibiyle birlikte bir TÜBİTAK projesi olarak 10 ilin 24 köyünde yürüttüğü çalışmasında belirlediği köy hane tiplerinden birini “köy ayaklı proleter hane” şeklinde isimlendirmiştir. “Köy ayaklı proleter” kavramı, köyde yaşayan ve fabrikalarda çalışan ancak tarım dışı ücretli istihdam imkanlarının daralması durumunda tekrar köylüleşebilecek haneleri tanımlarlar (Özüğurlu, 2013). Özüğurlu’ya göre (2013) köyde yaşayan ancak tarım dışı ücretli işlerde istihdam edilen bu hane tipi köyün en yaygın ve türdeş kategorisini oluşturmaktadır. Özüğurlu’nun yaptığı çalışmada katılımcıların beyanlarına dayanarak ifade ettiği gibi “köyün gençlerinin yarısı” tarım dışı işlerde istihdam edilmekte ve 30 yaş altı nüfusun ana yönelimi de bu yönde olmaktadır. Çünkü düzenli bir ücret gelirine sahip olmanın statüsü daha yüksek görülür. Kırsal alanda statü ölçütü olarak “kız verme”dir. Özüğurlu’nun katılımcıları “sanayide çalışana kız verildiği”ni belirterek genç nüfusun yönelimini ortaya koymaktadırlar.

Türkiye’nin kırsal alanlarındaki yaşamı farklı yönleriyle ele alan çalışmalar Türkiye’de sosyolojinin gelişimiyle paralel bir seyir izlemiştir (Arslan, 2019). Türkiye’de sosyolojik alan araştırmalarının ilki kabul edilen Kurna Köyü Monografisi de, Mehmet Ali Şevki (1968) tarafından 1937 ve 1938 yıllarında üç makale halinde Siyasal İlimler Mecmuasında yayınlanmıştır. Gerek Mehmet Ali Şevki’nin sözkonusu öncü çalışmasında gerekse daha sonra köylerde gerçekleştirilen çalışmalarda kırsal alanda kadının rolüne ve konumuna değinildiği görülmektedir Mehmet Ecevit (1993) kırsal alanda yaşayan kadınların küçük meta üretimi içerisindeki konumunu ele aldığı ve bu çerçevede Türkçe literatürün genel bir değerlendirmesini sunduğu makalesinde, Türkiye’nin kırsal alanlarını ele alan 3 büyük araştırma kategorisi belirler. Bunlardan birincisi “kırsal Türkiye üzerine çalışmalar” olarak isimlendirilir. Bu kategorideki köy monografileri daha çok Türkiye kırsalındaki geri kalmışlığı, değişimi, tarımsal yapının dönüşümünü, kültürel değişimi vs. ele alan etnolojik, sosyolojik, antropolojik çalışmalardır. İkinci büyük kategori, Türkiye’de kadının konumuna odaklanırken, konuyu kırsal-kentsel, geleneksel-modern gibi ikilikler içerisinde

ele almıştır. Kırsal alanda yaşayan kadın meselesine daha doğrudan odaklanan kategori ise üçüncü grubu oluşturmaktadır. Bu kategoride yer alan araştırmaların bir kısmı 1940'ların ve 1950'lerin monografi geleneğini takip eden antropologlar ve sosyologlar tarafından gerçekleştirilirken, bazıları farklı disiplinlerden araştırmacılar tarafından yürütülmüşlerdir. 1980'lerden sonra kadın araştırmalarına ilgideki artış, araştırmacıların kullandıkları kavramları ve bakış açılarını değiştirmelerini beraberinde getirirken yeni literatürün daha önceki dönemin monografik çalışmalarından da ayrışmasını sağlamıştır.

Bu çalışma Uşak il merkezine bağlı İlyaslı köyünde yürütülmüştür. İlyaslı Köyünün muhtarıyla yapılan görüşmeden (görüşme, 10.08.2023 tarihinde İlyaslı Köyünde gerçekleştirilmiştir) elde edilen bilgilere göre kesin olmamakla birlikte köyün kuruluş tarihi 17. yy'a kadar geri götürülebilmekte ve kökeni Karakeçili Yörüklerine dayanmaktadır. Kurtuluş Savaşı sırasında Yunanlılar tarafından neredeyse tamamen yakılmış olan köy zaman içerisinde yeniden kurulmuştur. Köylüler ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılıkla ilgilenirken, ücretli tarım işçisi olarak da çalışmışlar ve pamuk toplamak için Manisa'ya, soğan toplamak için Sakarya'ya mevsimlik göçler yapmışlardır. Ayrıca işçi olarak yurtdışına da (özellikle Almanya'ya) yoğun göç vermişlerdir. Ancak Uşak Organize Sanayi Bölgesinin kurulmasıyla birlikte köyden göçler azalmış, hatta köy Uşak merkezden göç almaya başlamıştır. Katılımcılardan birinin ifadesi bu durumu açıklığa kavuşturmuştur: *“Bizim köyde göç olmuyor zaten, Organizede iş imkanı olduğu için. Hatta Uşak'ta duranlar bile köye geliyor”* (K11). Köyün nüfusu 2000 civarındadır. Yaz aylarında yurtdışından tatil için memleketine dönenlerle beraber nüfus 3000'e yaklaşmaktadır. İlyaslı Köyü, Uşak Merkez'e 27, Organize Sanayi Bölgesine ise yaklaşık 10 km uzaklıktadır. Köy, İzmir-Ankara yolu olarak da bilinen D300 Karayoluna yakın bir konumda bulunmakta olup kent merkeziyle İlyaslı köyü arasında her saat başı ulaşım sağlanmaktadır.

Uşak Organize Sanayi Bölgesine yakın konumda bulunan, bu nedenle de ücretli sanayi işçiliği imkanına sahip İlyaslı köyü istihdam açısından avantajlı bir konuma sahip olduğu için nüfusunu belli ölçüde korumayı başarmış ancak sözkonusu nüfusun ana geçim kaynağı tarım sektöründen uzaklaşmış ve hane tiplerinde de değişimler olmuştur. Bu araştırma, yakınına kurulan sanayi bölgesinin sosyo-ekonomik etkilerini hisseden bir köy nüfusu içerisinde “kırsal kadın”ın gündelik yaşamını anlamayı hedefleyen betimleyici bir çalışmadır. Bu bağlamda çalışmanın iki temel amacı bulunmaktadır: İlki, kırsal alanda yaşayan kadınların hane içi işbölümündeki ve tarımsal üretim

süreçlerindeki yerini; ikincisi de aile içi karar alım süreçlerindeki rolünü kırsal kadının gözünden anlamaktır.

1.1. Geleneksel cinsiyet ideolojisi ve kırsal kadının hane içi sorumlulukları

Endüstri devriminden itibaren bilim ve teknolojiye gelişmeler üretimden, tüketimden, gündelik yaşamdan işbölümüne kadar her şeyi radikal bir değişime uğratmıştır. Gündüz Hoşgör ve Smits'e göre (2007) yapılan pek çok araştırmanın sonuçları, tarımsal teknolojilerdeki gelişmenin cinsiyete dayalı işbölümü açısından kırsal kadının aleyhine olduğunu göstermektedir. Brydon'a göre (1989) kırsal kesimdeki kadınların emek süreci hane içi işlerin yanısıra üretken çalışmayı da içerir ve bu iki etkinliğin bileşiminden oluşur. Cinsiyete dayalı işbölümü, hanehalkının hayatta kalması ve işgücünün yeniden üretilmesi için gerekli emeğin harcanmasında yükümlülüğü özel olarak kadınların üzerine yükler. Geleneksel cinsiyet ideolojisi kadınların gündelik hane içi “sorumluluklarını” doğal olarak görmektedir (Bock and Derksen, 2008). Bu tür bir işbölümü aynı toplumsal sınıfın üyeleri olmalarına rağmen kadınları erkekler karşısında daha dezavantajlı hale getirir (Mukherjee, 2021).

Dünya genelinde kırsal nüfus kent nüfusuna karşı bir düşüş eğiliminde olmakla birlikte kadınların tarımsal işgücü oranı erkekler göre artış içerisinde. BM Tarım ve Gıda Örgütü (FAO) verilerine göre 1980-2010 yılları arasında erkeklerin tarımdaki payı %59,6'dan %57,9'a gerilerken, kadınların payı %40,4'ten %42,6'ya çıkmıştır (akt. Atay Avşar, 2013). Kadın emeğinin esnek ve ucuz olması toplumsal cinsiyet eşitsizlikleriyle de birleşince tarımın neredeyse kadın emeği üzerinden gerçekleşen bir faaliyet alanı haline geldiği görülmektedir (Arslan, 2022). Kadın emeğinin tarım alanındaki yaygın kullanımı “tarımın feminizasyonu” olarak adlandırılmaktadır (Pattnaik vd, 2018; Öksüz ve Özgür, 2021). Tarımın feminizasyonu iki şekilde anlaşılabilir. Bunlardan birincisi tarımda kadın emeğinin payının artmasını işaret ederken ikincisi daha geniş bir çerçevede kadının tarımsal üretim üzerindeki kontrolünün ve karar verici konumunun güçlenmesini işaret etmektedir (Pattnaik et al., 2018). Tarımın feminizasyonu kadının tarımsal alandaki görünürlüğünü arttırmakla birlikte, bunun gerçek bir “güçlenme”den ziyade kadının işyükünü arttırmanın ötesine pek geçemediğini iddia etmek mümkündür. Pattnaik vd.'nin (2018) Hindistan'da gerçekleştirdikleri bir çalışma kırsal kadının işyükü ve stresindeki artışın tarım sıkıntısını da kadınsallaştırdığını (feminization of agrarian distress) ortaya koymaktadır. Ayrıca bu süreçte kadının erkeğe bağımlılığı da devam etmektedir (Shah and Pattnaik, 2015'den akt. Cığerci Ulukan ve Ulukan, 2022).

Kadınların tarımsal faaliyetlerindeki ana rollerine rağmen üretim süreçlerinde yarattıkları değer çoğu zaman ekonomik hesapta yer almadığı için kadınlar ücretsiz hane içi işgücü olarak tanımlanırlar (Özdemir vd., 2019). Sadece kırsal alanda değil, aynı zamanda kentlerde yaşayan kadınların hane içindeki faaliyetleri de “karşılıksız”, “görünmeyen” emek kategorisi içerisinde yer alır. Kadınların hane içinde harcadığı emeğin “görünmez” olmasının arkasında onun doğallaştırılmış olması, miktarının belirlenememesi ve karşılıksız olması yatar. Doğallaştırılmış olması, hane içi işleri yürütme konusunda kadınların doğal bir yeteneğinin bulunması yönündeki düşünceyle ilişkilidir. Ev işlerinin belirlenmiş, standartlaştırılmış saatlerinin olmaması ve iş zamanı ile çalışma zamanının içiçe geçmesi miktarının belirlenememesini beraberini getirmektedir. Karşılıksız olması ise evde yapılan işlere harcanan emeğin ekonomik bir getirisinin tanımlanmamış olmasıdır (Acar Savran, 2008). Bu durum, kırsal alanda yaşayan kadınlar sözkonusu olduğunda, hane içi tanımının genişlemesini gözler önüne serer ve tarla/bahçe işleri, hayvan bakımı gibi faaliyetleri de kapsar.

Kadının ekonomik katkısının görünmez hale gelmesi/getirilmesi, hane içi ilişkilerde bir hiyerarşi oluşumuna veya geleneksel olarak oluşmuş olan hiyerarşinin sürdürülmesine katkı yapar. Kırsal alanda yaşayan kadınların üretim süreçlerinde tutkuyla yer almalarına ve tarımsal üretimdeki kilit rollerine (Tsegaye vd., 2012) rağmen, yayımlanan istatistiklerde de yeterince yer almamaktadır. Dünyanın her tarafında özellikle de gelişmekte olan ülkelerde kırsal alandaki kadınların işgücündeki oranı düşük hesaplanmasına karşın gerçekte kadın emeği tarımsal süreçlerin başlıca unsurudur (Arıkan, 1988). Türkiye’de kırsal alanda yaşayan kadınların işgücüne katılım düzeyiyle ilgili geniş bir literatür bulunmaktadır (Özbay, 1982, 2015, 2019; Kandiyoti, 1990; Ecevit, 1999; Üçeçam Karagel, 2010; Gönüllü Atakan, 2014; Eroğlu, 2014; Yasan Ataseven vd., 2014; Kutlar, 2014; Oğuz vd., 2014).

1.2. Kırsal kadının hane içi karar alım süreçlerine katılımı

Kadınların (kırsal veya kentsel) karar alım süreçlerindeki rolünün güçlenmesi sadece hane içi ilişkiler açısından önemli değildir; Birleşik Krallık Uluslararası Kalkınma Departmanının yayınladığı bir raporda (DFID, 2000) kadınların karar süreçlerine katılımının, geniş bir şekilde ele alındığı ve dünyadaki yoksulluğun ortadan kaldırılması ve insan haklarının desteklenmesi için temel bir koşul olarak kabul edildiği görülmektedir (Kabir & Jahan, 2013).

Bu çalışmanın ana amaçları arasında yer alan kırsal alanda yaşayan kadınların aile içi karar süreçlerine katılımını konu alan araştırmalar ise özellikle 1990’lı yıllardan itibaren artış göstermiştir. Türkiye’nin farklı bölgelerinde yer alan köylerde gerçekleştirilmiş araştırmalarda elde edilen ortak bulguların başında hane içi otoritenin şüpheye yer bırakmayacak şekilde erkekte olduğudur (Merter, 1990; Hablemitoğlu, 1996; Kantar, 1996; Yıldırak vd., 2003; Kızılaslan ve Ymanoğlu, 2010; Oruç Büyükbay ve Gözener, 2011; Rad vd., 2012; Kutlar vd., 2013; Yılmaz vd., 2019). Kadınlar, aile işletmelerinin sessiz ortakları olmaktadır (Rad vd., 2012).

Bununla birlikte bazı araştırmalarda kadının karar süreçlerinde nispeten daha etkili olduğu konular da tespit edilmiştir: ev ve giyim eşyaları ile temizlik malzemelerinin alınması, yiyecek ihtiyacının belirlenmesi (Hablemitoğlu, 1996; Kızılaslan ve Ymanoğlu, 2010; Rad, 2012; Yılmaz vd., 2019); hane içi tüketim için üretilen sebzele ilgili kararlar (Kantar, 1996); çocuklar ve onların eğitimi vs. (Kızılaslan & Ymanoğlu, 2010; Rad vd., 2012; Oruç Büyükbay ve Gözener, 2011).

Ekonomik ve sosyal süreçlerle ilgili kararlar ise ağırlıklı olarak erkekler tarafından alınmaktadır. Bu durumun kaynağında geleneksel cinsiyet rollerinin yanısıra erkeğin hane gelirinin sahibi olarak algılanması da yatar. Merter’in (1990) çalışmasında “hane reisleri”nin yıllık gelirlerinin artması ile karar süreçlerindeki gücünün artması arasında ilişki ortaya konmuştur. Aynı şekilde kadınların sosyo-ekonomik durumu ile aile içindeki konularının yükselmesi arasında bağ tespit eden araştırmalar da vardır (Kutlar vd., 2013). Bununla birlikte zaman zaman erkeklerin eşlerine danışması sözkonusu olsa da “danışma süreci” daha çok “bilgilendirme” niteliği göstermektedir (Kantar, 1996). Kadınlar karar alım süreçlerinde “karar veren” değil “katılan” rolünü oynamakta ve böylelikle “aile huzurunu korumaktadırlar” (Kutlar, 2013). Yıldırak vd.’nin (2003) Türkiye’deki gezici ve geçici kadın tarım işçilerinin çalışma ve yaşam koşullarını inceledikleri araştırmalarındaki tespitleri de erkeğin mutlak otoritesinin sürdürdüğünü gösterirken, erkeklerin karar alımlarında eşine danışsa bile bu durumun hane dışına yansıtılmadığını saptamaktadır. Bu durum bir yandan karar alım süreçlerinde kadının rolünü tespit etmek bakımından araştırmacıları zorlarken öte yandan kırsal toplumun geleneksel değer yargılarının değişmesini de geciktirmektedir.

Yukarıda örneklendirilen ve konuyla ilgili olarak Türkiye’de yapılmış olan araştırmaların ağırlıklı olarak üretim süreçlerinde kadının rolünü incelediği görülmektedir. Araştırmalardan çıkan sonuçlar kırsal alanda yaşayan kadınların tarımsal üretim

süreçlerinde oldukça aktif olmalarına rağmen aile içi karar mekanizmalarında yeterince yer almadıklarını ortaya koymaktadır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu araştırma, Uşak Üniversitesi Etik Kurulu tarafından 27.07.2023 tarihli, E-89784354-050.99-154651 sayılı belge numarasıyla onay almıştır.”

Bu çalışma kırsal alanda yaşayan kadınların hane içi üretim ve karar alma süreçlerindeki rollerini, kırsal kadının gözünden anlamayı amaçlayan betimleyici bir çalışmadır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma deseni olarak da “fenomenoloji” seçilmiştir. Fenomenolojik çalışmalarda bir olay, deneyim ya da durumun derinlemesine incelenmesi amaçlanır (Eroğlu ve Bektaş, 2016) ve katılımcıların sözkonusu fenomenle ilgili yaşanmış deneyimlerinin ortak anlamı keşfedilmeye çalışılır (Creswell, 2021).

Çalışmada kullanılan veri toplama formu araştırmacılar tarafından geliştirilmiş olup yarı-yapılandırılmış görüşme formu niteliği taşımaktadır. Yarı-yapılandırılmış görüşme formunun geliştirilmesi, uygulanması ve toplanan verilerin analiz sürecine rehberlik etmek üzere üç ana araştırma sorusu oluşturulmuştur: 1. Kırsal alanda yaşayan ailelerin gelir kaynakları nelerdir?; 2. Kırsal alanda yaşayan kadınların gündelik rutinleri ve üretim sürecindeki rolleri nasıl şekillenmektedir?; 3. Kırsal alanda yaşayan kadınların hane içi karar alım süreçlerindeki rolleri nedir?

Üç ana araştırma sorusu da, görüşmeler süresince sondalama sorularıyla genişletilmiştir. İlk soru gelir getirici faaliyetler ile hane üyeleri arasındaki eşleşmeyi ortaya çıkarmaya çalışırken; ikinci soru kadınların hane içi iş yüklerini, ücret karşılığı çalışma deneyimlerini, tarım ve hayvancılığa ilişkin faaliyetlerini de içerecek şekilde genişletilmiş ve üçüncü soru ile kadınların hane içindeki farklı karar konularıyla ilgili deneyimlerini paylaşmaları talep edilmiştir.

Belirlenen üç ana araştırma sorusu “hanelerin gelir kaynakları”, “kadınların gündelik rutinleri ve üretim sürecindeki rolleri” ve “kadınların hane içi karar süreçlerindeki rolleri” şeklinde çalışmanın temaları olarak belirlenmiştir. Temalar araştırmaların amacına ve ana sorularına göre belirlenen ifadeler olarak değerlendirilebilir (Arslan, 2022). Temaların altboyutlarını oluşturan kategoriler katılımcıların ifadelerinden çıkarılan kodları bir araya getirir. Saldana (2019) kategorileri benzer

kodların oluşturduğu aileler olarak tanımlanmaktadır. Kod ise dilsel ya da görsel verileri “betimlemek amacıyla sembolik olarak kullanılan özetleyici, çarpıcı, özü yansıtan ve/veya çağrışımsal nitelikteki bir sözcük ya da kısa bir ifade”dir (Saldana, 2019).

Nitel çalışmalarda olduğu gibi nitel çalışmalarda da araştırmanın geçerlik ve güvenilirliği oldukça önemlidir. Bununla birlikte nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenilirlik tespiti oldukça zordur (Guba and Lincoln, 1989). Hem nicel hem de nitel araştırmalarda geçerlik, geliştirilen ölçme aracının gerçekten ölçmek istenen olguyu ölçüp ölçmediğiyle ilgili bir konudur. Bu nedenle veri toplama aracının geliştirilmesi sürecinde araştırmacının konuyla ilgili önceki tecrübeleri, literatür taramasına gösterdiği özen ve uzman görüşünden yararlanması araştırmanın geçerliğinin artırılmasına katkı sağlamaktadır. Güvenirlik ise tutarlık veya sağlamlık olarak da ifade edilir ve aynı şeyin aynı koşullar altında yinelenmesine veya tekrar oluştuğuna işaret eder (Neuman, 2012). Ancak nitel çalışmaların güvenilirliği nicel araştırmalardan farklı bir içerik taşır. Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenilirlik yerine “inandırıcılık” ifadesinin kullanılması gerektiğini belirten yaklaşımlar vardır. Araştırmalarda inanırılığı arttırmak için kullanılan yöntemlerden biri uzman incelemesidir (Başkale, 2016). Araştırma yöntemleri ve araştırma konusu hakkında uzmanlaşmış kişilerden alınacak destek araştırmanın güvenilirliğini arttırmayı sağlar.

Bu çalışmada araştırmacılarından birinin kırsal alanla ilgili daha önceki akademik çalışmalarının yanısıra alanında uzman üç akademisyenden yarı-yapılandırılmış görüşme formu ile ilgili görüş alması ve uzmanların önerileri doğrultusunda düzenlemelere gitmesi formun geçerliğini ve güvenilirliğini arttıran unsurlardır. Verilerin yorumlanması sürecinde de uzman görüşlerinden yararlanılmıştır.

Araştırmaya 19-65 yaş aralığında 12 kadın katılmıştır. Çalışma Uşak İli Merkez ilçesine bağlı olan İlyaslı köyünde yaşayan ve araştırmaya gönüllü olarak katılan kadınlarla sınırlandırılmıştır. Kartopu örnekleme yöntemi kullanılmış ve katılımcılarla iletişim kurma konusunda aslen İlyaslılı olan bir üniversite öğrencisinden destek alınmıştır. Görüşmeler 15-35 dakika aralığında tamamlanmış ve katılımcıların onayıyla dijital olarak kaydedilmiştir. Katılımcıların demografik özellikleri Tablo 1’de gösterilmektedir.

Katılımcılarla yapılan derinlemesine görüşmeler betimleyici analize tabi tutulmuştur. Araştırmacılar kayıtları defalarca

Tablo 1. Katılımcıların demografik özellikleri
Table 1. Demographic features of the participants

Katılımcılar	Yaş	Medeni Hali	Doğduğu Yer	Evlendiği Yaş	Eğitim Durumu	Mesleği	Çocuk Sayısı
K1	65	Evli	İlyaslı Köyü	16	İlkokul	Ev hanımı (ve hayvan bakımı) Üniversite sınavlarına hazırlanıyor. Annesi Organize Sanayi bölgesinde işçi	2
K2	19	Bekar	Uşak Merkez	-	Lise		-
K3	41	Evli	Çukurağıl Köyü (Uşak)	17	İlkokul	Ev hanımı (ve hayvan bakımı)	2
K4	54	Evli	İlyaslı Köyü	19	İlkokul	Ev hanımı (ve hayvan bakımı)	2
K5	44	Evli	İlyaslı Köyü	17	İlkokul	Ev hanımı (ve hayvan bakımı)	2
K6	51	Evli	İlyaslı Köyü	20	İlkokul	Ev hanımı (ve hayvan bakımı)	3
K7	50	Evli	İlyaslı Köyü	24	İlkokul	Ev hanımı (ve hayvan bakımı) (bir ara ücretli olarak organize de çalışmış)	4
K8	35	Evli	İlyaslı Köyü	20	İlkokul	Organize sanayi bölgesinde işçi olarak çalışıyor. Organize sanayi bölgesinde işçi (meydancı) olarak çalışıyor.	2
K9	38	Evli	İlyaslı Köyü	Belirtmedi	İlkokul	İşten dönünce hayvanlarla ilgileniyor.	3
K10	46	Evli	İlyaslı Köyü	21	İlkokul	Organize Sanayi bölgesinde işçi (mutfakta) çalışıyor.	3
K11	25	Bekar	Uşak Merkez	-	Lise	Komşunun çocuğuna bakıyor, el işi yapıyor.	-
K12	36	Evli	Ağrı	18	İlkokul	Ev hanımı (ve hayvan bakımı)	3

dinleyerek kodlar çıkarmış ve ilişkili ifadeler bir araya getirilerek kategoriler oluşturulmuştur. Birbirine yakın ifadeler ise çalışmanın temaları altında sınıflandırılmıştır. Temalar, “Bulgular” başlığı altındaki ana başlıkları oluştururken katılımcı ifadelerinden çıkarılan kodların bir bölümü de altbaşlıklar olarak kullanılmıştır.

3. BULGULAR

Bu başlık altında araştırmanın ana soruları çerçevesinde belirlenmiş olan temalar “Hanelerin Gelir Kaynakları”, “Kadınların Gündelik Rutinleri ve Üretim Sürecindeki Rollerini” ve “Kadınların Haneçi Karar Süreçlerindeki Rollerini” şeklinde başlıklar halinde sunulmaktadır. Her temanın altında katılımcıların ifadelerinden çıkarılan kodlar yer almaktadır.

Tablo 2. Hanelerin gelir kaynakları teması: Kategoriler ve kodlar
Table 2. The theme of Income sources of households: Categories and codes

Kategoriler	Kodlar
“sanayi işçiliği”	“Evet, sanayimiz var”
“emeklilik”	“beyim de emekli ben de emekliyim gelir kaynağımız oradan geliyor”
“geçim kaynağı olarak tarım ve hayvancılıktan uzaklaşma”	“köyde kalkınmak zoraldı. Önceden iyiydik”
“geçimlik üretim”	“yiyeyeğimiz kadarını üretiyoruz” “Sütümüzün fazla gelenini sütçüler alıyor”
“köyün ekonomik avantajı”	“Uşak’ta adım attığın her yer para ama köy yeri öyle değil”

Ayrıca birbiriyle ilişkili kodların oluşturduğu kategoriler de kodlar ile birlikte tablolaştırılmıştır (Bkz. Tablo 2, Tablo 3 ve Tablo 4).

3.1. Hanelerin Gelir Kaynakları

İlyaslı Köyü tarım ve hayvancılığın yapılmakta olduğu ancak organize sanayi bölgesinin açılmasıyla tarımsal faaliyetlerin geri plana düştüğü bir köydür. Katılımcılarla yapılan görüşmelerde gelirini sadece tarım ve hayvancılıktan elde eden aileye rastlanmamıştır. Katılımcıların yarısında (12 haneden 6’sı) hane içinden en az bir kişi organize sanayide işçi olarak çalışmaktadır. Kadınların da 5’i (biri eski bir sanayi çalışanı) organize sanayi işçisidir.

“Evet, sanayimiz var”

İlyaslı köyünün Uşak Organize Sanayi Bölgesine yakınlığı (yaklaşık 10 km) köyde yaşayanlar için istihdam imkanı yaratmıştır. Araştırmaya katılan kadınlardan üçü halihazırda Organize Sanayi bölgesinde işçi olarak çalışmaktadır. Ayrıca bekar olan ve ailesiyle birlikte yaşayan 19 yaşındaki bir katılımcının da annesi sanayi işçisi olarak çalışmaya devam etmektedir. Dolayısıyla görüşülen 12 haneden dördünde kadınlar aktif olarak sanayi işçiliği yapmaktadırlar. Bunlara ek olarak bir katılımcı da daha önce sanayide işçi olarak çalıştığını ama daha sonra işten ayrıldığını belirtmiştir. Özetle, biri geçmişte olmak

üzere görüşülen 12 hanenin 5'inde kadınların sanayi işçiliği tecrübesi vardır. 12 hanenin dördünde ise erkekler sanayi işçisidir. Organize sanayideki işletmelerle yoğun bir istihdam ilişkisi kurmak bir aidiyet duygusunun gelişimine de katkı sağladığı söylenebilir: “Evet sanayimiz var” (K9).

İstihdam imkanının yanısıra çalışma alanlarına ve Uşak kent merkezine sürekli ve sık aralıklarla ulaşım olanağı da köy sakinlerinin yaşamı üzerinde oldukça belirleyici bir etki yaratmıştır.

“Her saat başı olsun arabalarımız var, Uşak'a gidilebiliyor, merkeze. 10-15 dakikada sanayiye gidebiliyoruz, organizeye. Ondan dolayı çok iyiyiz. Ama benim mesela Gediz tarafından arkadaşlarım var işe gelen. Sabah altıda kalkıp erkenden servise binmek zorunda. Yani ben mesela altıda yeni kalkmış oluyorum” (K9).

Köyde ilkokul ve ortaokul düzeyinde eğitim kurumlarının bulunması da köy nüfusunun belli ölçüler içerisinde korunmasına yardımcı olmaktadır.

“Beyim de emekli, ben de emekliyim. Gelir kaynağımız oradan geliyor”

Hanelerin temel gelir kaynakları arasında sanayi işçiliğinin yanısıra emekli maaşları önemli yer tutmaktadır. Katılımcıların yarısından fazlası (12 haneden 7'si) hane içerisinde en az bir kişi emeklinin bulunduğunu belirtmiştir.

“Gelir kaynağımız hem çiftçilik var, hem emekliyiz. Beyim de emekli, ben de emekliyim. Gelir kaynağımız oradan geliyor” (K1).

Kırsal alanda başat istihdam alanı olduğu düşünülen tarım ve hayvancılık ise bir katılımcının belirttiği gibi “yan gelir” olarak belirmiştir: “Babam emekli, o var. Yan gelir olarak tarım ve hayvancılık yapıyoruz” (K11).

“köyde kalkınmak zoraldı. Önceden iyiydik”

Köylülerin tarım ve hayvancılığı artık temel geçim kaynağı olarak görmekten önemli ölçüde vazgeçtiklerini söylemek mümkündür. Bir katılımcının ifadeleri bunun temel nedenlerinin girdi fiyatlarındaki artış ve devlet desteğinin yetersizliği olduğunu göstermektedir.

“(son zamanlarda) çok zorlanıyoruz... Belki köyde birçok kişi zorlanıyordur. Çünkü yem fiyatı arttı, gübre fiyatı arttı.

Köyde gençlerin durması için ya da benim kalkınmam için ben tarlamı ekmeliydim, işlemeliydim ki, oradan kaldırmalıydim, hayvanımı yedirmeliyim, sütümü, mesela ineğimi, danamı beslemeliydim. Belki daha rahat yaşayabilirdim.... Devlet destek veriyor. Şimdi, mesela aç şimdi bir kanalı. Devlet, 'biz' diyor, 'kuraklık parası verdik, mazot parası verdik, gübre parası verdik'. Verdin ama kime verdin? Tarlası olana verdi. Tapulu tarlası var adamın ya. Ama ben senin yerini kiralyorum, icarlıyorum. Ben kiracıyım, sen tarla sahibisin, Parayı Sen alıyorsun, bana bir şey kalmıyor... biz kiracıyız. Adam, 'bu sene vermeyeceğim, tarlamdan çık' dedi mesela, çıktın. Yani... köyde kalkınmak zoraldı. Önceden iyiydik” (K5).

Katılımcının bu ifadesinden tarım ve hayvancılık için verilen devlet desteğinin üreticiye değil, mal sahibine yönelik olduğundan yakındığı ortaya çıkmaktadır.

“...yiyeceğimiz kadarını... ürettiyoruz”

Bununla birlikte ailelerin tarım ve hayvancılıkla bağlarını tamamen kestikleri söylenemez. 12 katılımcının tamamı “geçimlik” olarak tanımlanabilecek ölçülerde tarla/bahçe tarımı ve hayvancılıkla ilgilenmektedirler. Tarlada yetiştirdikleri tahılları daha çok hayvanları için yem olarak kullanırlarken, bahçelerinde domates, biber, patlıcan gibi ürünleri kendileri tüketmektedirler. Üretilen sütün ise kendi ihtiyaçlarından artan kısımlarını satmakta ve aile bütçesine ek gelir temin etmektedirler.

“Tarımdan işte, arpa, buğday. Yiyeceğimiz kadarını, hayvanımızın yiyeceği kadarını ürettiyoruz... Hayvandan da süt, peynir, yağını ürettiyoruz. Yiyeceğimizi alıyoruz, yoğurdumuzu alıyoruz. Sütümüzün fazla gelenini sütçüler alıyor... Onları satıyoruz. Oradan Paramızı alıyoruz” (K5).

“Uşak'ta adım attığın her yer para ama köy yeri öyle değil”

Yapılan görüşmelerde katılımcılar köyde yaşamaktan memnun olduklarını sıklıkla dile getirmişlerdir. Herkesin birbirini tanıması, akrabalık ve komşuluk ilişkilerinin samimiyeti, yardımlaşma, temiz hava gibi faktörlerin yanında köyün ekonomik avantajları da sözkonusu memnuniyetin en önemli gerekçelerinden birini oluşturmaktadır.

“... ev kirası yok ondan sonra... yiyeceğini, içeceğini çıkarıyorsun. soğanını kendin dikiyorsun, kendin çıkarıyorsun. Benim yerim olmazsa, senin yerine dikiyorum, 2 kilo soğan mesela, onu çıkarıyorsun. 4 dönüm buğday ekıyoruz kendi yiyeceğimizi çıkarıyoruz. 4 maldan yiyeceğimizi çıkarıyoruz. Bir parça olsa mesela şurada, kendi yeşilliğimizi çıkarıyoruz” (K6).

“Ev kirası Uşak’a göre çok düşük, daha rahat yaşıyorum. Eşim, dostum var, gidebileceğim yerler var... Uşak’ta adım attığın heryer para ama köy yeri öyle değil” (K8).

Katılımcılar köy yaşamının yetersizliklerini de dile getirmektedirler.

“Köyün olumsuz yönleri, doğalgazdan falan yararlanamıyoruz. Market az olduğu için market seçeneğimiz yok. Alışverişte de öyle. Çok bir seçeneğimiz yok” (K10).

3.2. Kadınların Gündelik Rutinleri ve Üretim Sürecindeki Roller

Kadınların gündelik deneyimlerinin, kentte veya kırsal alanda farketmeksizin, erkeklerden farklılaştığı basit bir gözlemlerle dahi saptanabilecek bir gerçekliktir. Geleneksel cinsiyet rolleri, kadınları evde, işyerinde, toplumda birden fazla sorumluluğu bir arada yürütmeye zorluyor (Rad vd., 2012). Kadınların sözkonusu sorumluluk kapsamı kırsal alan ölçeğinde incelendiğinde ise kadınların kentteki rutinlerinden bazı noktalarda ayrıştığını ve bir hayli de ağırlaştığını gözlemlemek mümkündür.

Bu araştırma kapsamında İlyaslı köyünde yaşayan katılımcı kadınların ifadelerinin deşifre edilmesi sonrası gündelik rutinler ve üretim sürecindeki roller başlığı altında değerlendirilebilecek kodların beş kategori altında sınıflandırılabilmesi düşünülmüştür (Bkz. Tablo 3).

“Ev hanımıyım”

Katılımcıların organize sanayi bölgesindeki işletmelerde çalışan dördü (birinin annesi) ve bekar olan ikisi dışında tamamı kendilerini “ev hanımı” olarak tanımlasa da gündelik rutinlerinin büyük bir çeşitlilik içerdiği, günün erken saatlerinde başladığı ve

sıkı bir tempoyu beraberinde getirdiği görülmektedir.

“Günlük hayatımı anlatayım sana. Sabah kalkıyorum, namazımı kılıyorum. Ondan sonra hayvanlara bakmaya gidiyorum. 2 saat falan hayvanlarla uğraşıyorum. Bir buçuk, iki saat. Ondan sonra çıkıyoruz kahvaltımızı yapıyoruz. İşçimi (organize sanayide işçi olarak çalışan eşinden sözediyor) gönderiyorum önce zaten. Öğrencileri (çocuklarından söz ediyor) gönderiyorum ... Evimin işleri, aş, bulaşık, ondan sonra neyse... Tarlaya da giderim işim olduğu zaman” (K7).

K7 no’lu katılımcının ifadeleri kırsal alanda yaşayan kadının, kısaca “ev hanımlığı” olarak adlandırılan “konum”unun geniş faaliyet çerçevesini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla kırsal kadının “ev hanımlığı”, ev sınırlarını bir hayli aşan bir düzlemde gerçekleşmektedir.

“Ev hanımlığı aslında çok kolay gibi gözüküyor. Aslında zor. İş hayatı ondan daha basit” (K8).

“Tarladaki iş genelde beklemiyor”

Kadınların ev sınırları içerisindeki işyükünün ikinci plana düştüğü durumlarla da sıklıkla karşılaşmaktadır. Hayvan bakımı gündelik rutinin en önemli ve ihmal edilemez parçalarından birini oluşturmaktadır. Bir diğer ihmal edilemeyen faaliyet alanı ise tarla/bahçe işleridir. Tarla işleri yoğunlaştığı zamanlarda iş yoğunluğunun arttığı ve ekmek yapımı dahil diğer işlerin beklemeye bırakıldığı belirtilmektedir.

“Tarla işleri olduğu zaman, genelde zaten yazın oluyor, mesela ekmek yapma durumunda ev hanımı birkaç gün daha erteleyebiliyor, kadınlar işlerini. Genelde tarlaya gidip geliyorlar. Ekmek sonra da yapısın denebiliyor. Tarladaki iş genelde beklemiyor” (K2).

Tablo 3. Kadınların gündelik rutinleri ve üretim sürecindeki rolleri teması: Kategoriler ve kodlar
Table 3. The theme of women’s daily routines and their roles in the production process: Categories and codes

Kategoriler	Kodlar
“ev hanımlığı”	“ev hanımıyım”
“ev işinin sürekliliği”	“İşe gidiyorum... geldiğim zaman kaldığım yerden tekrar aynı” “...tabi ev hanımlığı aslında çok kolay gibi gözüküyor. Aslında zor. İş hayatı ondan daha basit”
“tarla/bahçe işi”	“Tarladaki iş genelde beklemiyor” “Şimdi biçerdöver var tarlada, bana gerek yok” “kadınlar erkeklerden daha fazla çalışıyor, tarımda da”
“hayvan bakımı”	“Saat sabah altı buçukta kalkıyorum, 7’ye kadar hayvanlara bakıyorum, işe gidiyorum” “Hayvanların altını temizleyip atarken zorlanırım. Ama onları yapıyorum gene yapmak zorundayım”
“ücretsiz işgücü”	“Kadının sigortası yok mesela”

“Şimdi biçerdöver var tarlada, bana gerek yok”

Tarla işlerinde kadınların rolü bulunmakla birlikte tarımda teknolojinin yaygınlaşmasıyla bu yükün azalmış olduğu dile getirilmektedir. İki katılımcının ifadesi, kadının tarla işlerindeki yükünün nasıl değiştiğine iyi bir örnektir:

“*(tarlada çalışmaya) gitmiyorum. Yani, eskisi kadar gitmiyorum. Önceden çok gidiyordum da, önceden herşeyi elimizle yapıyorduk. Şimdi biçerdöver var tarlada, bana gerek yok*” (K4).

“*Önceki kadar değil. Şimdi her şeyi makine gücü olduğu için çok fazla ihtiyaç duyulmuyor. Ama iş olduğu zamanda da gidiyorum tabii ki*” (K3).

“*İşe gidiyorum... geldiğim zaman kaldığım yerden tekrar aynı*”

Hane dışında ücretli çalışıyor olmak dahi kadınların hane içindeki iş yükünü azaltmıyor.

“*Saat sabah altı buçukta kalkıyorum, 7'ye kadar hayvanlara bakıyorum, işe gidiyorum, 5'e kadar çalışıyorum. Beşten sonra geldiğim zaman kaldığım yerden tekrar aynı*” (K9).

Eşi ve kendisi organize sanayide bir fabrika da çalışan bir katılımcı evdeki işyükünün de kendi üzerinde olduğunu dile getirmektedir.

“*...ev hanımlığı... zor. İş hayatı ondan daha basit. 8 saat işini yapıp geliyorsun, bir erkek açısından, gelince evde oturabiliyorsun. Ama bir kadın öyle değil, ne dedim sabah kalkıyorum, 9 a kadar dinleniyorum, ondan sonra karnımı doyurup evin işine geçiyorum. Çamaşır, bulaşık ve bunlar akşama yemek yiyeceği için yemeklerini yapıyorum. Oturmadan üzerimi değiştirip, kahvemini içip işe gidiyorum. 8 saat sonra geliyorum ondan sonra yatağa ertesi gün yine aynı*” (K8).

“*Kadının sigortası yok mesela*”

Kırsal alanda yaşayan kadınların günlük rutini içerisinde hane içi yeniden üretimin yanısıra gelir getirici faaliyetler de yer almaktadır. Bu süreçte hanenin üyeleri olarak da kabul edilen hayvanların bakımı önemli yer tutmaktadır.

“*Hayvanların sütünü sağlıyorum, hayvanları yetiştiriyorum, onlara bakıyorum*” (K3)

“*Zor gelen yönleri çok var... güç gerektiren şeylerde*

zorlanırım. Hayvanların altını temizleyip atarken zorlanırım. Ama onları yapıyorum gene yapmak zorundayım” (K7).

Katılımcıların ifadeleri kadınların organize sanayideki işletmelerde ücret karşılığı çalışıyor olmalarının dahi tarım ve hayvancılık faaliyetlerinden uzak kalamadıklarını göstermektedir. Ailesiyle birlikte yaşayan 24 yaşındaki bekar bir katılımcının ise “*komşunun çocuğuna bakarak ve el işi yaparak*” (K11) aile gelirine katkıda bulunmaya çalıştığı görülmektedir. Ailesiyle birlikte yaşayan 19 yaşındaki bekar bir başka katılımcı da (K2) üniversite sınavlarına hazırlandığını ancak ev işlerinde annesine yardımcı olduğunu (annesini aynı zamanda organize sanayide ücretli olarak çalışıyor) ve hayvan bakımını üstlendiğini belirtmektedir.

Kadınlar üretim süreçlerindeki rollerine rağmen ekonomik bir güvenceye ve çalışmadan kaynaklı özlük haklarına sahip olmamalarının bir eksiklik olduğunu belirtmektedirler.

“*Erkek de tabii ki çalışıyor. Kadından da daha fazla çalıştığı oluyor ama sonuçta erkek, mesela benim kendi eşim açısından konuşuyorum, sabah gidiyor 7'de. 8 saat Organizede çalışıyor. Tamam 8 saat ayakta çalışıyor. Ama kadın, mesela evdeki hayvanlarına bakıyor; ondan sonra temizliğimmiş, yemeğimmiş, bulaşığıymış. Yani kadının sigortası yok. Mesela benim şu anda bayram ikramiyem yok, bayram tatilim yok, kendi başımıza tatilimiz yok. Ha tamam eşinin şeyinden yararlanıyor. O da tek başına yemiyor yemeği, benimle yiyor ama...*” (K5).

İlyaslı köyünde yaşayan kadınların gündelik rutinlere genel olarak bakıldığında yoğun bir temponun hakim olduğu, hane sınırlarının içi kadar dışını da kapsayan geniş bir düzlemde yaşandığı, yeniden üretim kadar ücret getiren faaliyetleri de içerebildiği, buna karşın ücretli çalışanın “kazandığı hak”lara sahip olunamamasının kadınlarca yeterince sorunsallaştırılmadığı görülmektedir.

3.3. Kadınların Hane içi Karar Süreçlerindeki Rollerini

Kırsal alanda yaşayan kadınların hane içi karar alım süreçlerindeki rolü, hane gelirinin harcanması, dayanıklı tüketim mallarının alınması, arazi alım-satımı, üretim-pazarlama süreci, yaşam tercihi, çocuklarla ilgili kararlar açısından incelenmiştir. Katılımcıların ifadeleri genellikle “*birlikte karar alırız*” (K1), “*ortak karar alırız*” (K12) şeklinde olsa da, karar süreçlerine ilişkin anekdotlar tam bir ortaklaşmanın ortaya çıkmayabildiğini göstermektedir.

Tablo 4. Kadınların hane içi karar süreçlerindeki rolleri teması:

Kategoriler ve kodlar

Table 4. The theme of women's role in household decision processes: Categories and codes

Kategoriler	Kodlar
"karar gücünün ekonomik gerekçesi"	"para bende, söz bende"
"sembolik danışma"	"(eşim) 'çocuklarım için harcayacağım paramı' dedi"
"üretim süreçlerinde karar"	"(eşim fikrimi) sorar ama genelde kendi fikrini kullanır"
"aile bütçesinin harcanmasında karar"	"yani kendini bana izah etti"
"çocuklarla ilgili süreçlerde karar"	"(Kadınlar fikir) vermelidir. Çünkü kadınlar daha fazla üretiyor, her şeyi daha iyi biliyor"
"kadının yaşam tercihi"	"seçimi eşim yaptı... (fikrim) alınmadı"
"karar süreçleri açısından"	"Bizim fikrimiz pek fazla alınmaz. Canı ne istedi, onu alır, o"
	"(çocuklarla ilgili olarak) benim görüşlerim dikkate alınır. Ben çok müdahale ederim"
	"benimki daha fazla alınır çocuklar üzerinde"
	"babası hayır diyor; ben evet diyorum. O yüzden çalışacak, mesela"
	"aslında ben çalışmaya gitmek istiyorum ama göndermiyorlar, beni"
	"(köyde yaşamak) eşimin tercihi... 'sen git ben gitmem' diyor"
	"senin bir mevkin, merteben oluyor, en azından. Kadından baba evi-koca evi" sın, eşsin, annesin"
	"eşimin yanındayken tabii, daha iyi daha rahatım"

"Para bende, söz bende gibi"

Katılımcılar, aile bütçesinin kullanılmasıyla ilgili kararların genellikle ortak bir şekilde alındığını ifade etmektedirler. Bununla birlikte bekar ve ailesiyle birlikte yaşayan 19 yaşındaki bir katılımcı "Genelde ortak oluyor ama babamın sözü daha baskın oluyor" diyerek kendi gözlemini aktarıyor. Söz hakkının babasında olmasının nedenini ise "gelir kaynağının sahibi olduğu için onun sözü daha çok geçiyor. Para bende, söz bende gibi" (K2) şeklinde açıklıyor. Ekonomik gücü elinde bulduranın, bu gücünü karar mekanizmalarında da kullanması üzerine bir başka örnek ise, diğer bir katılımcının şahitliğidir.

"Kadına değer verilmiyor, o bir gerçek. Benim çevremde de var, öyle. Mesela, adamın eşi diyor ki mesela, 'şunu yapayım'. Adam, 'sen karışma, benim kazancıma karışamazsın, sen benim işime burnunu sokma' (diyor). Benim kulağımla duyduklarım da var, yakınım da, Ama ben, tabii ki de bizde, şu an eşimle öyle bir sıkıntımız yok. Ama var mı, var. Ben karşıyım ama" (K5).

Aile bütçesinin değerlendirilmesi kapsamında değerlendirilen dayanıklı tüketim mallarının satın alınması sürecinde de etkili olan tarafın genellikle erkekler olduğu dile getirilmiştir. Dayanıklı tüketim mallarını içeren buzdolabı, çamaşır makinesi, bilgisayar, mobilya gibi evde kullanılan eşyaların alım sürecinde kadınların erkeklere göre daha fazla söz hakkı olduğu yönündeki

beklentilere rağmen hanelerin bir bölümünde kadınlara danışılmadığı tespit edilmiştir. Bir katılımcı "bizim fikrimiz pek fazla alınmaz. Canı ne istedi, onu alır, o (eşinden söz ediyor)" (K1) diyerek; bir başkası ise "seçimi eşim yaptı... (fikrim) alınmadı" (K6) diyerek ev eşyalarının temini sürecinde dışarıda kaldıklarını belirtmektedirler. Bazı katılımcılar ise fikirlerinin sorulmasına rağmen son kararda etkili olmadıklarını vurgulamaktadırlar: "(Eşim fikrimi) sorar ama genelde kendi fikrini kullanır" (K7).

"Yani kendini bana izah etti"

Aile bütçesinin değerlendirilmesiyle ilgili bir başka konu da arazi alım-satımıyla ilgilidir. Katılımcılarla yapılan görüşmelerde arazi alım-satımıyla ilgili durumların sıklıkla yaşanmadığı ancak yaşanması durumunda kararın "ortak bir şekilde verileceği dile getirilmektedir. Ancak katılımcılardan birinin ifadesi, bir arazi alımıyla ilgili eşler arasında fikir uyuşmazlığı ortaya çıkması durumunda nasıl bir sonuçla karşılaşabildiğini örneklemektedir.

"Mesela, ben arazi almak istiyordum, bir ara. Alalım, dedik. Borçlu alacaktık... Biraz birikimimiz vardı, 'alalım' dedim. Almak istemedi, eşim. 'Çocuklarım için harcayacağım paramı', dedi. Araziye vermek istemedi. Onun kararı geçti, benim kararım geçmedi yani" (K7).

Bir başka örnek ise eşinin karar alırken kendisine danıştığını ve bundan çok memnun olduğunu ifade eden bir katılımcının bir arazi satın alma durumunda eşiyile girdiği diyalogu yorumlama biçimidir.

"Ya şöyle oldu eşime bir yerde bir arsa satılıyormuş' alalım mı' dedim. 'Ben alamam' dedi, hani 'birikimim yok, durumum yok' dedi. Yani kendini bana izah etti" (K8).

K8 numaralı katılımcının görüşme süresince sıklıkla dile getirdiği "eşimle ortak karar veriyoruz" şeklindeki ifadesinin hakiki bir "ortaklaşma"dan çok katılımcının da kullandığı ifadeyle, eşinin vermiş olduğu kararı "izah etmesi" anlamına geldiği ve "sembolik" bir danışma niteliğine sahip olduğu görülmektedir. Kararı alanın yaptığı "izahat" karar sürecinin eşit bir tarafı olma talebinin yerine geçmiştir ve yeterli olarak algılanmaktadır.

Gerek K7 gerekse K8 numaralı katılımcıların, eşlerinin aile bütçesinden söz ederken "çocuklarım için harcayacağım paramı", "birikimim yok, durumum yok" ifadelerini kullanmış olmaları da hane bütçesinin "sahibi" oldukları yönünde bir değerlendirmeye yol açmaktadır.

“Kadınlar erkeklerden daha fazla çalışıyor; tarımda da”

Katılımcıların tamamı için geçerli olmasa da, bazılarının karar süreçlerinde etkili oldukları konu tarlada/bahçede üretilecek ürün çeşididir. Katılımcılar, kadınların tarımsal üretim sürecinde fikir vermeleri gerektiğini belirtmektedirler: *“Kadınlar fikir vermelidir”* (K5, K9, K10). Karar sürecinde yer almaları yönündeki görüşlerinin gerekçesini ise kadınların üretim sürecindeki rollerine vurgu yaparak açıklamaktadırlar:

“Çünkü kadınlar daha fazla üretiyor, her şeyi daha iyi biliyor. Bahçe yapıyorsun, kadınlar yapıyor. Adam bir şey yapılacak oluyor, yine kadınlar yapıyor. Nohuda gidiyor, her şeyi kadınlar yapıyor” (K9).

“Kadınlar erkeklerden daha fazla çalışıyor; tarımda da. Tabii ki vermelidir” (K5).

“Şöyle desem yani, erkekler mesela, olur olmaz onu ekeceğim, diyeceğim; olacak mı olmayacak mı çok bilmiyorlar. İlla karışıyorlar. Genelde kadınlar yapıyor. Bir fikrimizin olması lazım yani” (K10).

“Babası, ‘hayır’ diyor; ben ‘evet’ diyorum. O yüzden çalışacak mesela”

Kadınların karar alımlarında etkili oldukları bir başka husus ise çocuklarla ilgili olanlardır. Diğer karar konularında olduğu gibi çocuklarla ilgili kararlarda da eşleriyle birlikte, ortak karar alımına vurgu yapsalar da katılımcılardan bazıları *“benim görüşlerim dikkate alınır. Ben çok müdahale ederim”* (K5), *“benimki daha fazla alınır çocukların üzerinde”* (K8), *“benim fikirlerim dikkate fazlasıyla alınır”* (K10), *“(görüşlerim) fazlasıyla dikkate alınır”* (K12) şeklindeki cevaplarla karar alımlarında eşlerinden daha etkili olduklarını dile getirmektedirler. Buna karşılık eşinin daha etkili olduğunu söyleyen çıkmamıştır. Katılımcıların verdikleri anekdotlardan bazıları da çocuklarla ilgili karar alım süreçlerindeki etkilerini göstermektedir.

“Mesela benim büyük kızım var, çalışmak istiyor. Babası, ‘hayır’ diyor; ben ‘evet’ diyorum. O yüzden çalışacak mesela” (K10).

“Oğlum okula kaydettirecektik. Benim istemediğim bir okuldu. Oraya kayıt yaptırmadık, mesela” (K12).

“Ama o bana sen git ben gitmem diyor”

Katılımcılara köyde yaşamaktan memnun olup olmadıkları da sorulmuştur. Katılımcıların tamamı, genellikle ekonomik sebepler sunarak köyde yaşamaktan memnun olduklarını ifade etmektedirler. Bununla birlikte iki katılımcı köyde yaşama kararıyla ilgili eşleriyle farklı fikirlere sahip olmalarına rağmen kararın eşlerinin istediği yönde belirginleştiğini dile getirmişlerdir.

Bir katılımcının köyde yaşam tercihi ile ilgili bir anısı bu durumu örneklemektedir. İlyaslı köyü doğumlu olan katılımcı, daha sonra Uşak merkezde yaşamaya başlamış ancak gelin olarak köye geri dönmüştür. Evlendikten sonra köyde yaşamak niyetinde olmadığını ancak eşinin tercihiyle, köye yerleştiğini ifade etmektedir: *“Hayır mecbur bırakılarak gelmedik ama eşim gelmek istedi ben de geldim”* (K8).

Bir başka katılımcı ise köyde veya kentte yaşamaya yönelik olarak eşinin köyde yaşamaktan yana olduğunu ve bu konuda kendisine söz hakkı düşmediğini ifade etmiştir:

“(köyde yaşamak) eşimin tercihi... Eşim Köyü seviyor daha çok, hiç istemedi, en başından itibaren. Hala da istemiyor. Mesela ben, ‘bazen’ diyorum, ‘yaşlandığımız zaman bir şey yapamayacak olduğumuzda Uşak’a gidelim’ diye. ‘Doğalgazlı, rahat yaşarsız’ diye. Ama o bana ‘sen git ben gitmem’ diyor” (K3).

“Aslında ben çalışmaya gitmek istiyorum ama göndermiyorlar beni”

Karar alım süreçlerinde hep eşiyile birlikte karar aldıklarını söyleyen 41 yaşında ve iki çocuk sahibi bir katılımcının hane dışındaki çalışma talebi ev işleri, çocuk bakımı, yorgunluk gibi gerekçelerle, eşi tarafından kabul görmüyor.

“Aslında ben çalışmaya gitmek istiyorum ama göndermiyorlar beni. ‘Yapamazsın, ev iş işleri var’. Çocuklarımız da büyüdü artık gitmek istiyorum ama eşim müsaade etmiyor, ‘yorulursun, yapamazsın’ diye” (K3).

“Senin bir mevkin, merteben oluyor, en azından. Kadınsın, eşsin, annesin”

Katılımcıların evlilik öncesi ve sonrası karar alımlarına etkisine ilişkin sorular sorulduğunda, verdikleri cevaplar evlilikle beraber karar süreçlerinde daha etkili oldukları yönündedir.

“Evlenden önce, nerede kuzum, böyle babanın, ananın evinde konuşup da, şimdiki gençler gibi değildik ki biz... Elbette ki, o günümü göre çok çok iyiyim. Hem karar verme açım var hem de dediğim gibi senin fikrin alınıyor. Sana değer veriliyor en azından. Senin bir mevkin, merteben oluyor, en azından. Kadınsın, eşsin, annesin... Evveli burada kızlara fazla değer yoktu” (K5).

“Ya ne kadar olsa bizim yani 20 sene oldu benim evleneli, 20 sene önce bu kadar soru sorulmuyordu. Yani babamın evindeyken de istediğin bir şey olsa söyleyebiliyorum ama eşimin yanındayken tabii daha iyi daha rahatım” (K12).

“Erkeklerin hep ben, ben olması....bencil olması”

Katılımcılar kendilerinin aile içerisindeki kararlara katılımıyla ilgili olarak genellikle eşleriyle eşit bir düzeyde oldukları yönünde değerlendirmelerde bulunsalar da, etraftan duydukları ve şahit olduklarını anlatarak, aslında kadınların fikirlerinin pek fazla dikkate alınmadığı yönünde yorumlar yapmaktadırlar.

Örneğin, eşi gibi kendisi de organize sanayide ücret karşılığı çalışarak ekonomik katkı sağlayan bir katılımcı kararları eşiyile birlikte aldıklarını ancak bunun yaygın olmadığını dile getirmektedir.

“Ben kendi açımdan söyleyeyim. Hani ben başkalarını bilemem. Başka yerde duyuyorum. Kadınların fikri öyle çok alınan bir şey değil. Mesela 10 evin belki birinde alınıyordur ama benim eşim bana bir şey yapacağı zaman soruyor. Ondan da çok memnunum” (K8).

Yukarıda alıntıladığımız K5 numaralı katılımcının, ekonomik imkanlar kendi elinde olduğu için erkeğin eşine söz hakkı tanımadığı yönündeki şahitliği de buna bir örnek oluşturmaktadır.

Katılımcılardan biri eşlerin karar mekanizmalarında yeteri kadar dikkate alınmamasını erkeklerin bencilliğine bağlamaktadır: “(kadınların sözlerinin) yüzde yirmisi dinlenir, yani... (bunun nedeni) erkelerin hep ben, ben olması....bencil olması” (K10).

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Türkiye’de 1950’lerden itibaren kırsal nüfusun hızlı bir düşüş eğilimine girdiği ve kentsel alanlara doğru büyük bir göç hareketinin yaşandığı görülmektedir (Akşit, 1985; İçduygu ve

Sirkeci, 1999; Köymen, 2008). Günümüze geldiğimizde köylerin ıssızlaştığı, neredeyse sadece yaşlıların yaşamaya devam ettiği yerleşim alanları haline geldiği pek çok çalışmada ortaya konulmuştur (Güler vd., 2015; Arslan, 2016). Köyde yaşamaya devam edenlerin en önemli gelir kalemlerinin başında “emekli maaşı” gelmekte olup köyler “emekli köyleri”ne (Öztürk, 2007; Öztürk vd., 2018) dönüşmektedir. Bunun en önemli nedenleri arasında kırsal alanlarda yürütülen tarımsal faaliyetlerin yeterli kazanç sağlayamaması, üretime yeterli destek verilmemesi ve alternatif istihdam olanaklarının zayıf kalmasıdır. İlyaslı köyü ise nüfusunu önemli ölçüde korumak bir yana, katılımcıların değerlendirmelerine göre bir “tersine göç” hikayesi için örnek de oluşturmaktadır. Köyün yakınında konulanmış olan Uşak Organize Sanayi Bölgesinde iş imkanı bulan köy sakinleri köyde yaşamaya devam etme kararlılığını korumakta, bununla birlikte geçimlerini tarımsal işlerin dışında temellendirmektedirler. Bu anlamda Özüğurlu’nun (2013) kullandığı kavramsal ifadeyle “köy ayaklı proleter” kategorisi bu köyde genişlemiştir. Köyde yaşamını devam ettiren ancak tarım dışı işlerde (sanayide) çalışan bu kesim, Özüğurlu’ya göre (2013) istihdam imkanlarının daraldığı kriz dönemlerinde tekrar köylüleşebilecek haneleri tanımlamaktadır. Katılımcıların ifadeleri de “geçimlik” düzeyde de olsa gerek tarla/bahçe tarımı gerekse hayvancılık yapmaya devam edildiğini göstermiştir. Hanehalkının (ve hanenin bir parçası kabul edilen hayvanların) ihtiyaçlarının fazlası ise haneye ek gelir sağlamak için satılmaktadır.

Köyde yaşama tercihini güçlendiren bir başka unsur ise ulaşım imkanları ve yaşamın ucuzluğudur. Organize sanayi bölgesindeki işyerlerine gidiş ve dönüşün işyeri servisleri aracılığıyla olmasının yanısıra Uşak kent merkezine saat başı minibüs bulunması da köy yaşamının muhtemel dezavantajını ortadan kaldırmıştır. Katılımcıların kent merkeziyle karşılaştırmalı olarak aktardıkları gibi köyde yaşam maliyetleri de görece olarak oldukça düşüktür.

Kırsal alandaki faaliyetler incelendiğinde kadının tarımsal süreçlerdeki rolünün arttığı ve “tarımın feminizasyonu” denilen sürecin belirgin olduğu görülmektedir. Bu durumun kadınların tarımsal alandaki görünürlüğü arttırmakla birlikte harcadıkları hane içi emeğin “görünmez” niteliğini değiştirdiği söylenemez. Kadınlar hane içerisinde gerçekleştirdikleri işlerin üstlerinde olduğunu belirtmekte, bunu doğal bir düzen olarak görmekte ve buna eleştiri getirmemektedirler. Bununla birlikte, doğallaştırılmış olan hane içi emeğinin çamaşır, bulaşık, yaşlı bakımı vs.’nin ötesine geçtiğini kırsal alanda yaşayan kadınların “normal”leri uyarınca hayvan bakımı ve tarla/bahçe işlerini de içerdiği görülmektedir.

Organize sanayi bölgesindeki işletmelerde ücretli olarak çalışmayan kadınların kendilerini yerleştirdikleri “ev hanımlığı konumu”, geleneksel cinsiyet ideolojisinin de “gereği” olarak, haneçi faaliyetlerinin yanında tarla, bahçe, hayvan bakımı gibi işlere harcadıkları emeklerinin “görünmezliği”ni katmerleştiren, emeklerinin üstünü örten bir örtü gibi görünmektedir. Bu “ev sınırlarını aşan” faaliyetler “ev hanımları”nın gündelik yaşamının doğal bir parçası olarak algılanmakta ve katılımcılar da, bazı zorluklardan bahsetseler bile, bunu doğal görmekte ve kanıksamaktadırlar. Hatta çoğunlukla ücret karşılığı çalışan kadınlar da bu rutin faaliyetleri içselleştirmişlerdir. Bir yandan ücretli sanayi işçiliği yapan öte yandan hayvan bakımından ve bahçe işlerinden sorumlu olan katılımcılar buna örnektir. Bununla birlikte kendini “*ev hanımı*” olarak tanımlayan bir katılımcının (K5), tüm genişlemiş haneçi işleri yüklenmesine rağmen ücretli çalışmada sahip olunan sigorta, ikramiye, tatil gibi özlük haklarından mahrum olması nedeniyle hissettiği eksikliği dile getirmesi dikkat çekicidir. Ancak katılımcı bu çıkışını, ücretli çalışan eşinin sahip olduğu özlük hakları beraber kullanıyor olmalarını da hatırlatarak, kendi içinde bir uzlaşıya döndürmekte ve bu durumu tam anlamıyla sorunsallaştırmamaktadır. Özüğurlu’nun çalışması da (2013) bu tür bir bakış açısının sadece kadınları değil, geçimini tarımla sağlayan küçük aile işletmelerinin erkeklerini de kapsadığına dikkat çeker. Küçük ölçekli bir köylü, oğlunun “*bu tarlalar bana borçlu*” şeklindeki ifadesini dile getirmiştir. Özüğurlu’ya göre bu durum özellikle genç kuşak köylülerin “*ücretsiz aile işçisi*” olarak emeği ödenmemiş bir tür “*gizli işçilik*” içinde olduğunu ortaya koymaktadır.

Çalışmanın odaklandığı ikinci ana konu kadınların haneçi karar süreçlerine katılımıdır. Türkiye’nin farklı kırsal alanlarında yürütülmüş ve kadınların karar alım süreçlerine katılımlarını ele alan araştırmalar, bazı konularda kadınlara daha fazla söz hakkı düşse de, genellikle yeterli güce sahip olmadıklarını ortaya koymuşlardır (Merter, 1990; Hablemitoğlu, 1996; Kantar, 1996; Ceyhan vd., 2001; Yıldırak vd., 2003; Kızılaslan ve Yamaoğlu, 2010; Oruç Büyükbay ve Gözener, 2011; Rad vd., 2012; Yılmaz vd., 2019).

Bu araştırmada katılımcı olarak yer alan kadınlar genel olarak karar alma süreçlerinde eşlerinin kendilerine danıştığı yönünde değerlendirmeler yapmaktadırlar. Bununla birlikte sözkonusu danışma sürecinin karar değişikliğine yol açtığını ifade etmek çok zordur. Kadınların kararların alınma sürecindeki etkisini hakiki bir “ortaklaşma” olarak düşünmek yerine “sembolik” bir süreç olarak nitelemek daha uygun görünmektedir. Eşinin karar alma aşamalarında kendisine danışmasından memnun olduğunu ifade eden katılımcıların bu süreçteki rolleri

ağırlıklı olarak eşi tarafından alınmış ve “izah edilmiş” olan kararın onaylanması şeklinde gerçekleşmektedir. Bu durumu daha doğrudan ifade eden bir katılımcının sözü, sürecin nasıl işlediğini özetlemektedir: “*Eşim yine bana danışır ama yine de bildiğinden vazgeçmez*” (K10). Sonuç olarak kadınların tarımsal alandaki görünürlüğü artmasının hane içindeki erkeğe bağımlılığı azalttığını ileri sürmek zordur. Hindistan’da yapılan bir çalışmada da, bu görünürlüğe rağmen erkeğe bağımlılığın devam ettiği saptanmıştır (Shah ve Pattnaik, 2015’den akt. Ciğerci Ulukan ve Ulukan, 2022).

Erkeklerin karar alım süreçlerindeki güçlü konumunun özellikle aile bütçesinin harcanmasıyla ilgili konuları içerdiği söylenebilir. Araştırma kapsamında katılımcılarla yapılan görüşmelerde ortaya çıkan bu bulgu başka araştırmalarda da (Merter, 1990) tespit edilmiştir. Ancak bunlarla sınırlı değildir. Kadınların gerek aile yaşamının sürdürüleceği yer (köy/kent) gerekse ücret karşılığı çalışma tercihleri konusunda da erkeklerin son söz hakkına sahip oldukları görülmektedir.

Tarımsal üretim ve çocuklarla ilgili konularda ise kadınların daha büyük bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Katılımcı kadınların ifadeleri tarlaya/bahçeye hangi ürünün ekileceği ve nasıl işleneceğiyle ilgili olarak özgüvenlerin oldukça yüksek olduğunu göstermektedir. Kendilerini erkeklerle kıyaslayan katılımcıların, bu konularda erkeklerden daha iyi olduklarını iddia ettikleri görülür. Buradaki önemli ayrım noktası tarımın “geçimlik” olarak yapılıyor olmasıdır. Üretim kapsamının hane içi ihtiyaçların karşılanması boyutunda olması ve ana yönelim ticari kazanç sağlamak olmaması, bu alanın kadınların hakimiyetine terk edilmesini beraberinde getirmiş ve erkekler kendilerini bu sorumluluk alanının dışında konumlandırmışlardır.

Erkeklerin, kendilerini eşlerine nazaran daha dışarıda tuttukları başka bir alan da çocuklarla (özellikle çocukların eğitimi) ile ilgili konulardır. Katılımcı kadınlar, çocuklarla ilgili kararlara “müdahale ettiklerini ve etkili olduklarını belirtmektedirler.

Katılımcı kadınlarla görüşmelerden çıkan bir başka önemli sonuç da evlilik sonrası karar güçlerinin arttığına yönelik değerlendirmeleridir. Evliliğin kendilerini bir “kadın”, bir “eş”, bir “anne” yaparak bir “mevki”, “mertebe”, “saygınlık” kazandırdığını ve hane içindeki değerlerini arttırdığını belirtmektedirler.

Türkiye’deki gezici ve geçici kadın tarım işçilerinin çalışma ve yaşam koşullarının incelendiği bir araştırmadaki (Yıldırak

vd., 2003) tespitler de erkeğin mutlak otoritesinin sürdüğünü gösterirken, erkeklerin karar alımlarında eşine danışsa bile bu durumun hane dışına yansıtılmadığını saptamaktadır. Bu durum bir yandan karar alım süreçlerinde kadının rolünü tespit etmek bakımından araştırmacıları zorlarken öte yandan kırsal toplumun geleneksel değer yargılarının değişmesini de geciktirmektedir.

Sonuç olarak kırsal alanda yaşayan kadınların işyüklerinin ve sorumluluk alanların çok geniş olmasına rağmen gerek hane içi gerekse de daha geniş kamusal alan içerisinde hakkaniyetli bir şekilde değerlendirilmekten uzak olduğunu söylemek mümkündür. Kadınların hane içinde ve toplumsal alanda konumlarının iyileştirilmesinin kendi sınırlarını da aşan bir öneme sahip olduğunun da unutulmaması gerekir. Kadınların üretim süreçlerinin yanında hane içi karar süreçlerine de katılımının güçlendirilmesine yönelik çabalar, DFID Raporunun da (2000) vurguladığı gibi yoksulluğun ortadan kaldırılması ve insan haklarının genişlemesi dahil geniş kapsamlı sonuçlara yol açabilecek potansiyel bir güce sahiptir. Bunun yanında kadınların karar süreçlerine aktif katılımının aile için huzurun yanısıra ülkedeki eşitlik ve barışa da katkı sağlayacağı dile getirilmektedir (Sultana, 2011).

4.1. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Gelecek Araştırmalar İçin Öneriler

Bu çalışma, literatüre yapmaya çalıştığı katkının yanısıra bazı sınırlılıklara da sahiptir. İlk olarak yöntemle dair sınırlılıktan sözedilmelidir. Araştırmada nitel araştırma yönteminin kullanılmış olması bulguların genellenebilmesini engellemektedir. İkinci olarak yine ilk konuyla bağlantılı bir şekilde bulguların Uşak merkeze bağlı İlyaslı köyünde toplandığını ve İlyaslı'nın özgül konumunun neticesi olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Bundan sonra yapılacak araştırmalarda nitel yöntemin yanısıra nicel yöntem de kullanılarak karma bir araştırma deseninin tercih edilmesi ve elde edilecek verilerin birbirleriyle ilişkili olarak analiz edilmesi fayda sağlayabilir. İkinci olarak yapılacak çalışmalarda saha araştırması İlyaslı'dan farklı özelliklere sahip köylerde gerçekleştirilebilir. Örneğin sanayi alanlarına ve diğer istihdam imkanlarına uzak köylerde kadınların üretim ve karar süreçlerine ne ölçüde dahil oldukları incelenebilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Çalışma Konsepti/Tasarım- H.A., R.K.; Veri Toplama- H.A., R.K.; Veri Analizi/Yorumlama- H.A., R.K.; Yazı Taslağı- H.A., R.K.; İçeriğin Eleştirel İncelemesi- H.A., R.K.; Son Onay ve Sorumluluk- H.A., R.K.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması beyan etmemişlerdir.

Finansal Destek: Yazarlar finansal destek beyan etmemişlerdir.

Peer Review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Conception/Design of Study- H.A., R.K.; Data Acquisition- H.A., R.K.; Data Analysis/Interpretation- H.A., R.K.; Drafting Manuscript- H.A., R.K.; Critical Revision of Manuscript- H.A., R.K.; Final Approval and Accountability- H.A., R.K.

Conflict of Interest: Authors declared no conflict of interest.

Financial Disclosure: Authors declared no financial support.

REFERENCES / KAYNAKÇA

- Acar-Savran, G. (2008). *Kadının görünmeyen emeği* (1. bs.). İstanbul: Yordam Kitap.
- Akşit, B. (1985). *Köy, kasaba ve kentlerde toplumsal değişme: Toplum, siyaset ve kültür dönüşümleri üzerine araştırma yazıları* (1. bs.). Ankara: Turhan Kitabevi.
- Altıntaş, G., Altıntaş, A., Bektaş, H., Çakmak, E., Oruç, E., Kızılaslan, H. & Birol, D. (2019). Effects of young farmer project support on the tendency of young farmers to stay in agriculture: Case of TR83 Region, Turkey, *Turkish Journal of Agriculture - Food Science and Technology*, 7(10): 1682–1693.
- Araghi, F. (1995). Global depeasantization: 1945-1990. *Socio Q*, 36: 337-368.
- Arıkan, G. (1988). Kırsal kesimde kadın olmak. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (2): 1-16.
- Arslan, H. (2016). Köy sakinlerinin gelecekte beklenenlerinde köyün yeri Çankırı Ünür köyü örneği. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 471-496.
- Arslan, H. (2022). Uşak kentinin markalaşması ve tarhana. D. Onsekiz (Ed.) *Markalaşma Vizyonu Uşak Kenti* (s. 261-278). Ankara: Gece Yayınları.
- Arslan, H. (2019). *Türkiye'de kır sosyolojisi araştırmaları*. Ankara: Siyasal Yayınları.
- Atay-Avşar, T. (2013). *Kırsal alanda kadınların cinsiyete dayalı işgücüne katılımlarının toplumsal değişim açısından ele alınması: Antakya (Hatay) kent merkezine yakın iki farklı köy araştırması*. (Doktora Tezi). Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Baylina, M., & Rodo-Zarate, M. (2020). Youth, activism and new rurality: A feminist approach. *Journal of Rural Studies*, 79: 189-196.
- Bernstein, H. (2014). *Tarımsal değişimin sınıfsal dinamikleri* (1. bs.). İstanbul: Yordam Kitap.
- Bock, B. B. & Derksen, P. (2008). Barriers to women's participation in rural policy making. In A. Morell & B. B. Bock (Eds.), *Gender Regimes, Citizen Participation and Rural Restructuring*. (pp. 263–281). Amsterdam: Elsevier.

- Brydon, L. & Chant, S. (1989). *Women in the third world: Gender issues in rural and urban areas* (1. Printing). Rutgers University Press. New Jersey.
- Camarero, L. & Sampedro, R. (2016). Exploring female over-migration in rural Spain- employment, care giving and mobility. In *Women and migration in rural Europe: Labour Markets, Representations and Policies* (pp. 189-208). London: Palgrave Macmillan.
- Ceyhan, V., Goldey, P., Ediz, D. ve Özkan, B. (2001). Sebze tarımında çalışan kadınların sosyo-ekonomik özellikleri. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 1-2: 14-26.
- Chayanov, A. V. (1966). *The theory of peasant economy* (1. Printing.), In D. Thorner; B. Kerblay, & REF Smith (Eds.). Illinois: Homewood.
- Cıgırcı Ulukan, N. ve Ulukan, U. (2022). Doğu Karadeniz tarımında kadın: Hanehalkı anketlerinin söyle(me)dikleri. *Fiscaoeconomia* 6 (2): 726-742.
- Creswell, J. W. (2021). *Nitel araştırma yöntemleri* (6. bs.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- DFID (2000). *Report on Poverty Elimination and the Empowerment of Women*. UK: Stairway Communications.
- Ecevit, M. (1993). Rural women and the small peasant economy. *Turkish Public Administration Annual* 17-19: 87-99.
- Ecevit, M. (1999). *Kırsal Türkiye'nin değişim dinamikleri Gökçeören köyü monografisi*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Engels, F. (1999 [1850]). *Köylüler savaşı*. Ankara: Sol Yayınları.
- Eroğlu, D. (2014). Kırsal aile işletmelerinin sürdürülebilirliğinde toplumsal cinsiyet etkileri: Bolu, Kars, Tekirdağ ve Şanlıurfa örnekleri. *Ulusal Aile Çiftçiliği Sempozyumu*. 30-31 Ekim 2014, (s. 194-198), Ankara, Türkiye.
- Eroğlu, S. ve Bektaş, O. (2016). STEM eğitimi almış fen bilimleri öğretmenlerinin stem temelli ders etkinlikleri hakkındaki görüşleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi* 4(3): 43-67.
- Gönüllü Atakan, A. (2014). *Women's changing experiences with patriarchy during rural transformation of Turkey: a case study in a central Anatolian town Avanos*. (Doktora Tezi). ODTÜ, Ankara.
- Guba, E. G. & Lincoln, Y. S. (1989). *Fourth generation evaluation* (1. Printing.). Newbury Park: Sage.
- Güler, Z.; Özsel, D. ve Güler, N. (2015). Arafta kalan yaşlılar: kırdan kente göçün yaşlılara etkisi. *Sosyoloji Konferansları*, 52 (2015-2): 685-713.
- Gündüz-Hoşgör, A. ve Smits, J. (2006). The status of rural women in Turkey: What is the role of regional differences. <https://repository.ubn.ru.nl/bitstream/handle/2066/74922/74922.pdf>, (Erişim tarihi: 14.07.2023).
- Hablemitoğlu, Ş. (1996). *Kırsal ailede kadının iş modelleri ve kararlara katılımı*. (Doktora Tezi). AÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Hobsbawm, E. J. (1995). *Age of extremes the short twentieth century 1914-1991* (2. Printing). London: Abacus.
- İçduygu, A., ve Sirkeci, İ. (1999). Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde göç hareketleri. In O. Baydar (Ed.) *75. Yılda Köyden Şehirlere* (s. 249-268), İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- Kabir, S. M. S., & Jahan, A. K. M. S. (2013). Household decision making process of rural women in Bangladesh. *IOSR Journal of Humanities and Social Science*, 10: 69-78.
- Kandiyoti D. (1990). Rural transformation in Turkey and its implications for women's status. In F. Özbay (Ed.) *Women Family and Social Change In Turkey* (s. 91-104) Bangkok: Unesco.
- Kantar, M. (1996). *Adana ve İçel dağ köylerinde yaşayan kırsal kadınların toplumsal yaşamdaki rolleri ve bu rollerle ilgili geleceğe yönelik beklentileri*, (Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Kautsky, K. (1988). *The Agrarian question* (1. Printing.). London: Zwan Publications.
- Köymen, O. (2008). *Kapitalizm ve köylülük ağalar, üretkenler, patronlar* (1. bs.). İstanbul: Yordam Kitap.
- Kutlar, İ. (2014). Örtüaltı sebze yetiştiriciliğinde kadınların işgücüne katılımının aile çiftçiliği açısından önemi: Antalya ili örneği. *Ulusal Aile Çiftçiliği Sempozyumu*, 30-31 Ekim 2014, (s. 207-212), Ankara, Türkiye.
- Kutlar, İ.; Kızılay, H. ve Turhanogulları, Z. (2013). Kırsal alanda kadınların işgücüne ve kararlara katılımını etkileyen sosyoekonomik faktörlerin belirlenmesi: Burdur ili örneği. *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 26 (1): 27-32.
- Leibert, T. (2016). She leaves, he stays? Sex-selective migration in rural East Germany. *Journal of Rural Studies* 43: 267-279
- Lenin, V. İ. (1975 [1936]). *İşçi ve köylü ittifakı* (2. bs.). Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. (1993 [1852]). *Louis Bonapart'ın 18. brumier'i* (2. bs.). İstanbul: Yorum Yayınları.
- Merter, F. (1990). *1950-1988 yılları arasında köy ailesinde meydana gelen değişimler (Malatya örneği)* (1. bs.). Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı.
- Mukherjee, A. (2021). Gender. In A. H. Akram-Lodhi, K. Dietz, B. Engels & B. M. McKay (Eds.) *Critical Agrarian Studies*, (pp. 120-130). UK: Edward Elgar Publishing Limited.
- Neuman, W. L. (2012). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nicel ve nitel yaklaşımlar* (5. bs.). Ankara: Yayınodası.
- Oğuz, C.; Kan, A. ve Kan, M. (2014). Aile çiftçiliğinde bahçe tarımında kadınların rolü: Yaylacık köyü örneği. *Ulusal Aile Çiftçiliği Sempozyumu*, 30-31 Ekim 2014, (s. 213-223). Ankara, Türkiye.
- Oruç Büyükbay, E. ve Gözener, B. (2011). Kırsal alanda çocuk eğitiminde anne faktörü ve annenin eğitim düzeyi ile çocuk eğitiminin ilişkisi: Tokat örneği. *Toplumsal Gelişimde Türk ve Japon Kadınının Eğitimi*. (s.360-375). Pozitif Matbaa, Ankara.
- Öksüz, M., ve Özgür, E. M. (2021). Emeğin Etnikleşmesi ve feminizasyonu: Çay tarımında kadın ve Gürcü emeği. *Coğrafya Dergisi*, (43): 55-75.
- Özbay, F. (1982). Türkiye'de kırsal/kentsel kesimde eğitimin kadınlar üzerine etkisi. N. Abadan Unat (Der.) *Türk Toplumunda Kadın içinde* (s. 191-219). Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği.
- Özbay, F. (2015). *Dünden bugüne aile, kent ve nüfus* (1. bs.). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Özbay, F. (2019). *Kadın emeği* (1. bs.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özdemir, G., Yılmaz, E., Unakıtan, G., Yılmaz, İ. ve Keskin, G. (2017). Kırsal kadının geleneksel gıda üretimi ve pazarlama istekliliği. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 14 (3): 66-72.
- Öztürk, M. (2007). *Agriculture, peasantry, and poverty in Turkey in the neo-liberal age*. Wageningen: Wageningen Academic Publishers.
- Öztürk, M., Topaloğlu, B., Hilton, A., ve Jongerden, J. (2018). Rural-urban mobilities in Turkey: socio-spatial perspectives on migration and return movements. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 20 (5): 513-530.
- Özğür, M. (2013). *Küçük köylülüğe sermaye kapamı* (1. bs.). Ankara: Nota Bene Yayınları.
- Pattnaik, I., Lahiri-Dutt, K., Lockie, S., and Pritchard, B. (2018). The feminization of agriculture or the feminization of agrarian distress? Tracking the trajectory of women in agriculture in India. *Journal of the Asia Pacific Economy*, 23 (1): 138-155.
- Rad, S.; Çelik Ateş, H.; Delioğlu, Ş.; Polatöz, S. ve Özçömlekçi, G. (2012). Participation of rural women in sustainable development-demographical and socio-economic determinants. *Sustainable Development*, 20: 71-84.
- Saldana, J. (2019). *Nitel araştırmacılar için kodlama el kitabı* (1. bs.). Ankara: Pegem Yayınları.
- Sultana, A. M. (2011). Factors effect on women autonomy and decision-making power within the household in rural communities. *Journal of Applied Sciences Research*, 7 (1): 18-22.
- Şevki, M. A. (1968). *Osmanlı tarihinin sosyal bilimle açıklanması* (1. bs.). İstanbul: Elif Yayınları.
- Tsegaye, D., Dessalegn, T., Yimam, A., and Kefale, M. (2012). Extent of rural women participation and decision making in seed production activities. *Global Advanced Research Journal of Agricultural Science*, 1 (7): 186-190.
- Üççam Karagel, D. (2010). Türkiye kırsalında tarımda çalışan kadın nüfus (1990-2000). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3 (13): 254-267.
- Yasan Ataseven, Z.; Gül, U.; Taşkaya Top, B.; Yavuz, G. G.; Ataseven, Y. ve Canik, F. (2014). Doğu Karadeniz bölgesinde çay yetiştiriciliği yapan aile işletmelerinde kadının rolü. *Ulusal Aile Çiftçiliği Sempozyumu*, 30-31 Ekim 2014, s. 224-229, Ankara, Türkiye.
- Yıldırak, N.; Gülçubuk, B.; Gün, S.; Olhan, E. ve Kılıç, M. (2003). *Türkiye'de gezici ve geçici kadın tarım işçilerinin çalışma ve yaşam koşulları ve sorunları*. Ankara: TARIM-İŞ Yayınları.
- Yılmaz, E., Özdemir, G., Oraman, Y., Unakıtan, G., ve Konyalı, S. (2019). Tarımsal üretimde kadınların karar alma süreçlerine katılımı ve kooperatiflerden beklentileri. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 16 (1): 71-81.

